

Varför skurar kvinnor toaletten?

En gråmulen vinter häromåret umgicks jag intensivt med Maj, en klassresande hemmafru i Örnsköldsvik under 1900-talets mitt. I tunnelbanevagnen till och från jobbet vändades jag över hennes tillkortakommanden, irriterade mig på hennes småskurna noggrannhet och gladdes när hon lyckades imponera på släktingar med bullbak och kaffebrickor.

Jag var inte ensam, visade det sig. Vi är många som slukat Kristina Sandbergs trilogi om Maj, ett över 1500 sidor långt epos om det ständigt pågående arbetet i hemmet: om blöjkok, blankande av diskbänkar, middagsbestyr och inte minst städning.⁹ Med en smått ursinnig monotoni beskriver Sandberg sysslor som kräver såväl handlag som blick, såväl uthållighet som kunnande. Genom att envetet stanna i detaljerna lyckas hon synliggöra det kanske mest svårbeskrivna i vardagslivet, det enformiga hushållsarbetet.

Men trilogin synliggör förstås också personen bakom sysslorna, nämligen Maj. Sällan har jag blivit så engagerad i en så svårälskad huvudkaraktär, så indragen i hennes stundom klaustrofobiska världsbild och så förstående inför hennes tillbakahållna ilska och stränga blick på tillvaron. För hon är inte lätt att älska, Maj. Samtidigt är det just det läsaren bjuds in att göra: att älska, eller framför allt, att solidarisera sig med Maj och

hennes våndor, såhär ett halvt sekel senare. Majs kropp blir, under läsningen, både min egen och samtidigt inte alls min, och de sysslor hon utför så igenkännbara och samtidigt helt annorlunda. Nutidsblicken och tiden som förflutit gör det plötsligt lite mer möjligt att omfamna ett kvinnoöde jag både delar och befinner mig långt ifrån.

Maj finns i mitt bakhuvud när jag skriver detta kapitel om kvinnorna, städningen och tiden. Där finns också Yvonne Hirdmans något retoriskt ställda fråga i essän från 1992: Varför skurar kvinnor toaletter? För även om en del har hänt under senare decennier, har få sysslor en så entydig koppling till kvinnligt genus som just städning. Enligt statistiken gör kvinnor fortfarande merparten av städningen i hemmet, både när de arbetar deltid och när de förvärvsarbetar lika mycket som en eventuell manlig partner (se t.ex. Boye 2008, SCB 2012). Undersökningar visar att kvinnors största irritationsmoment i hemmet rör just städning (se Holmberg 2010). Det underförstådda antagandet i dessa studier är att städning huvudsakligen är en syssla som såväl män som kvinnor vill undvika – och att kvinnorna är de som åker på slitgöret.

Hur ska vi då förstå städningens grepp om kvinnor? Hur ser kopplingen mellan privat städning och kvinnligt genus ut i det samtida Sverige? Och hur görs olika kvinnopositioner genom städandets praktik?

Innan jag fördjupar mig i detta vill jag dröja vid en metodologisk fråga. Som jag tidigare beskrivit består mitt intervju-material av fler kvinnor än män. Det finns, som sagt, olika skäl till detta. Det kanske främsta handlar emellertid om just kvinnors nära koppling till städning. När jag sökte intervjupersoner som ville prata om städning, anmälde sig oftast kvinnor. Kvinnorna reagerade med mindre förvåning när jag bad om en intervju och

tipsade gärna vidare om andra – kvinnor – som de tyckte att jag skulle intervju. De män jag vände mig till var mer nyfiket förvånade, som om de inte direkt förstod anledningen. Intervjuerna med männen blev också kortare, som om det fanns mindre att säga. Med kvinnorna upplevde jag ofta ämnet som outtömligt, laddat, ibland till och med uppslitande. Liknande skillnader syns i enkätmaterialen. Av de tjugo personer som frivilligt (och på eget initiativ) fyllde i enkäten om sina städvanor var endast en man. En slutsats av denna »snedrekrytering« av intervju-personer är att kvinnor både identifierar sig mer med och svarar snabbare och mer entusiastiskt på frågor som rör städning.

Så, hur ser detta samband ut? Hur kommer det sig att städning som syssla verkar ha ett så fast grepp om kvinnor?

I kvinnoled: Ingrid och storstädningen

En gemensam nämnare i intervjuerna med kvinnor är utrymmet som ges till »mamma«. Mamman är den första associationen många har, oavsett om hon varit den som städat hemma eller inte och oavsett om upplevelsen varit positiv eller negativ. Vissa beskriver mammor som dammsög frenetiskt, en eller två gånger om dagen, och aldrig någonsin satte sig ner för att ta en kopp kaffe. Någon beskriver den trygga känslan av att sitta under köksbordet och leka medan mamma gnolande moppade golvet. Och andra har erfarenheter av mammor som aldrig någonsin klarade av att sköta städningen såsom omgivningen förväntade sig. För att söka förstå relationen mellan mamma, dotter och städning tar jag avstamp i en intervju med Ingrid, en fyrtioårig kvinna som lever i en lägenhet i en större stad. Ingrid menar att hon förmodligen städar alldeles för sällan och alltför slarvigt – åtminstone om hon jämför med sin mammas

standard. Det var delvis därför, förklarar hon, som hon härom-året för första gången i sitt vuxna liv bestämde sig för att göra en »riktig« storstädning.

INGRID: Jag kanske städar ungefär varannan vecka. Ja, så är det.

FANNY: Och det tycker du känns lite?

INGRID: Mmm. Min liksom nedärvda uppfattning om hur ofta man bör städa är en gång i veckan.

FANNY: Och var kommer den ifrån?

INGRID: Den kommer från min mamma. Hon är över huvud taget väldigt mycket en kontrollperson och hon har ett lite neurotiskt förhållande till städning, så dom städar alltid en gång i veckan. Och har storstädning en gång om året.

FANNY: Okej. Och storstädning är en sorts koncept?

INGRID: Ja, det är sant. Det är det. Och det har jag förstått mer nu när jag faktiskt gjorde en storstädning för första gången.

FANNY: Hur märker du att det behövs då? Är det för att du vet att du borde, eller?

INGRID: Dels vet jag att jag borde. Och att jag borde göra det en gång om året. Men samtidigt, jag vet att det där är tvångsmässigt, så därför försöker jag hålla det ifrån mig. Så jag känner mig inte misslyckad för att jag inte har storstädat en gång om året, men det är en slags norm som jag hela tiden medvetet bryter mot. Nej, men det var framför allt fönstren. Nu har de börjat bli smutsiga igen. (skratt) Det är en fågel som har skitit på ena fönstret, jag är väldigt arg på den. Men jag hade aldrig tvättat fönstren i den här lägenheten och dom var faktiskt jättejättesmutsiga. Och jag skulle ha gjort det i höstas, men sen började det regna just den dagen, så det blev inte gjort. Det var fönstren och sen såna saker som att jag misstänkte att det började gro obehagliga saker under sängen. Sen att kaklet i badrummet

började se lite geggigt ut. Och sen vet jag att ovanpå köksskåpen – dom har jag faktiskt torkat en gång – men ovanpå köksskåpen och köksluckorna blir det väldigt fett och dammigt. Ja, det är såna saker. Jo, och sen var det också att det började lukta damm även när jag hade städat. (skratt)

FANNY: Men, det här med din mamma ... Är det så att hon nånsin kommer hit och inspekterar eller sitter det bara i ryggmärgen?

INGRID: Det sitter i ryggmärgen. Hon kommer ibland. Inte jätteofta, men då är hon väldigt noggrann med att inte säga nånting. Hon kommer alltid med olika tips på hur man ska städa saker och ting, men det är inte kopplat till att hon kommer hit, utan det sker på andra platser. Men däremot, när hon kommer hit så känner jag hela tiden vad hon tänker och vad hon ser.

I intervjun ser vi hur mammans standard och vanor sätter ramar för hur Ingrid upplever både sig själv, sitt hem och sin egen insats i hemmet. Samtidigt försöker hon, mer eller mindre framgångsrikt, att hålla mamman på avstånd och hitta ett eget sätt att förhålla sig till städningen.

Vad är det som händer i Ingrids berättelse? Vad spelar egentligen mamman för roll? Helt uppenbart är att hon fyller en central funktion för upplevelsen av den egna städpraktiken – något Ingrid inte är ensam om. Trots att flertalet av personerna jag intervjuat har mammor som bor långt borta, kanske sällan hälsar på eller inte ens är i livet, färgar föreställningen om mammans städvanor deras egen vardag. Mammans tänkta åsikter väger tungt: hon är den som, i sin frånvaro, ser och dömer, uppmuntrar och formar. Ingrid låter oss förstå att mamman, när hon väl är på besök, aldrig skulle säga något om dotterns städning. Däremot känner Ingrid hela tiden på sig vad mamman tänker och ser.

Förutom att synliggöra den betydelse en vuxen omsorgsperson har i relation till ett beroende och behövande barn, menar jag att den nästintill automatiska jämförelsen med mamman pekar på hur central – och samtidigt undanskymd – roll städning har i samtida genusskapande. Det är nämligen inte enbart som enskild omsorgsperson mamman tycks viktig, hon fungerar även som en ställföreträdande historiskt lokaliserad kvinno-modell att jämföra sig med, inspireras av och ta avstånd från. För alldeles oavsett om hon städat för jämnan eller aldrig kunnat hålla ordning avtäcker hänvisningarna till mamma en hel arsenal av kunskap om hur kvinnor bör hantera omsorgen om det materiella – och vad detta kan tänkas säga om deras positioner som just kvinnor. Denna kunskap sammanfattas kanske allra bäst genom fantasin om hemmafrun, hon vars huvudsakliga uppgift i livet är att ta hand om och vårda hemmet.

Hemmafrun som profession och ideal

Hemmafrun som position, profession och ideal växer fram i Sverige under 1800- och tidigt 1900-tal, då arbete successivt separerades från familjeliv och den eftersträvarsvärda familjestrukturen blev en manlig försörjare med en fru som ansvarade för hem och hemarbete (Åström 1999). Denna uppdelning sades borga för kärnfamiljens lycka, som i förlängningen skulle säkerställa reproduktionen av sunda medborgare och en sund nation (Frykman och Löfgren 1979, Hall 1980). Hemmafruidealet spreds i större delen av västvärlden under tiden runt och efter andra världskriget och sanktionerades ekonomiskt med exempelvis sambeskattnings av familjen i flera länder (Marander-Eklund 2014, s. 14). Även om hemmafrumodellen baserades på borgarklassens villkor och värderingar (få av arbetarklassens

kvinnor hade tid eller råd att uteslutande ägna sig åt skötsel av hemmet), kom den att formuleras som en klassmässigt neutral arbetsdelning – en sorts ideal och fantasi, snarare än praktik. Detta är något jag återkommer till senare i kapitlet.

Vad kan då sägas karakterisera hemmafrun som ideal? Under det som skulle kunna kallas hemmafrueran fanns en relativt tydlig politisk agenda kring vad en hemmafru var och hur hon borde bete sig. Hennes huvudsakliga uppgift var att forma hemmet till en lugn och trivsamt tillflykt undan offentligheten, att skapa stabilitet i en upplevt turbulent tillvaro. Detta skulle emellertid ske så effektivt och rationellt som möjligt. I *Sakernas tillstånd* beskriver Boel Berner (1996) hur hemmafrusysslorna under 1930- och 40-talen började betraktas som en sorts sakkunskap som i sig frambringade expertis. Hemmafrun tilltalades som en potentiell expert – på det lilla livet. Nya krav på hygien och renlighet (något jag återkommer till i kapitel fem) ställde högre krav på städning och hemarbetet kom att uppfattas som mer krävande än tidigare. Till sin hjälp kom hemmafrun att successivt erbjudas en arsenal av nya redskap såsom tvättmaskin, diskmaskin, dammsugare, konserverad mat och engångsmaterial. Men framför allt var hennes uppgift att skapa fungerande rutiner och rätta sig efter klockan. Hemmafruns tid var därför, idealiskt sett, indelad i noggranna tidslotter, där städning, matlagning, tvätt och barnomsorg hade sina fasta utrymmen.

Vi ser alltså hur hemarbetet under hemmafrueren kartläggs, dissekteras, uppmärksammas och i viss mån uppvärderas. Husmoderns kamp mot smuts och damm antog en, med Berners (1996, s. 174) formulering, aura av civilisatorisk mission. Inställningen till arbetet var emellertid kluven. Hemmafrun förväntades själv klara alla uppgifter. Samtidigt fick hon inte låta detaljerna skymma helheten så att hemmet blev ogästvänligt och hon

själv framstod som om hon fått »städning på hjärnan« (Marander-Eklund 2014). Enligt Hilde Danielson (2002), som intervjuat hemmafruar i Norge under 1950-talet, kan kritiken av det myckna städandet tolkas som att husmödrarna borde städa mindre – på samma gång som de förväntades presentera ett oklanderligt städat hem – och använda mer tid på att utveckla sig själva intellektuellt och göra sig mer attraktiva för sina makar.

Som synes balanserade hemmafrun mellan tämligen motstridiga förväntningar. Å ena sidan skulle hon göra sitt jobb noggrant, effektivt och rationellt för att säkra det kommande släktets välmåga och sundhet. Å andra sidan riskerade hennes engagemang i städandet och fejdandet att få henne stämplad som alltför upptagen, på gränsen till besatt, av »oväsentligheter«. Själva sysslorna hon förväntades utföra riskerade helt enkelt att få henne att »tappa sikten«. För hur det nu var, så kom städandet aldrig att uppnå någon särskilt status, varken som arbete eller omsorgssyssla. Och den person som hade städning som huvudsaklig uppgift riskerade därför att »dras ner i skiten«.

Historien nu och samtiden då

Vad har då denna beskrivning av hemmafrun som ideal, praktik och fantasi med mina intervjuade kvinnors berättelser att göra? En hel del, syns det mig. Om vi exempelvis återkallar Ingridis beskrivning av sin mamma, ser vi hur idén om den besatta husmodern är ett bärande tema. Mamman omtalas som en kontrollperson med ett neurotiskt förhållande till städning och Ingrid förklarar sig lägga ner en hel del energi på att hantera hennes outtalade förväntningar på hur ett hem bör se ut. I följande exempel ser vi hur mamman, i Ingridis beskrivning, i det närmaste personifierar hemmafruidealets till synes inbyggda dilemma.

INGRID: Om något blir fel med städningen? Det är som om hon som person blir upplöst. Det är en sån skam för henne att ha fel. Och det är nåt liknande som sker när det blir ineffektivt, när man inte hittar sakerna. När en bunke är upptagen fast man behöver den och det inte är tillräckligt planerat för alla dom här kärnen. Vad som ska vara var och vad som ska ställas var eller om man tar fel bunke att vispa grädde i och sen när man ska ställa in den i kylan så funkar det inte. Då faller världsordningen på nåt sätt. Och då är den stora faran för henne att det skulle vara hennes fel. Att hon inte har kontrollerat tillräckligt. (...) Och vi som ska hjälpa henne, vi blir del av hela det där. Man har ingen integritet. Jag är bara en utväxt av hennes kropp i det här fallet. Så jag dammar och vispar och rör såsom hon skulle gjort. Det samarbetet bygger på att jag helt frånsäger mig min integritet, min auktoritet, precis allting. Det händer att jag markerar. Men då ska hon gå ganska långt. Jag vet ju att det här är förutsättningarna, för hon kan inte vara på nåt annat sätt.

I Ingrids beskrivning sitter mamman fast i just det »tingens tyranni« som hemmafrutillvaron har beskrivits som. Hon lyckas driva hemmet såsom hon anser vara rätt och riktigt, med var sak på sin plats och inget större utrymme för misslyckanden eller slarv. Samtidigt framstår hennes kontrollbehov som en form av neuros, där omgivningen – och inte minst Ingrid som dotter – blir lidande. För Ingrid blir städningen av det egna hemmet en hissfärd bakåt i kvinnoled, där det enda hon med säkerhet vet är att hon brister. Att hon, som kvinna av idag, inte har den förmåga, tid, uthållighet eller blick som krävs för att ta hand om ett hem på rätt sätt.

INGRID: På alla andra områden har jag hittat strategier att förhålla mig till den här barndomsångesten. Men när jag började storstäda så kom den såhär oförfalskad i ryggen och därför mårde jag... Det tog mig fyra dagar att storstäda den här lägenheten och jag mårde verkligen skitdåligt hela tiden. Och jag var inte ens nöjd efteråt, jag var bara väldigt trött och det kändes tröstlöst för att jag var ensam och det tog aldrig slut och det var så mycket som skulle göras. Så fort jag satte igång hade jag hela tiden i huvudet att det här är fel, jag gör fel, det kommer aldrig att bli färdigt, det här är inte det rätta sättet att göra det på. Och jag hade liksom inget att sätta emot. Jag kunde inte, utan jag bara sjönk ner i det. Så fort jag satte igång att tvätta fönstren så tänkte jag: nej, du kommer göra fel, det blir dåligt, det kommer att vara misslyckat på nåt sätt. Det var verkligen vad som präglade hela städningen. Dom där tvångstankarna, att jag dras in i det. Det var helt enkelt svårt att hitta vilket som var mitt projekt i det här. Jag hade inget eget att gå på. Och jag var väldigt förvånad över att det kom så starkt och var så entydigt.

Även om Ingrid huvudsakligen beskriver sig som fast i mammas blick lokaliserar hon hemmafrukraven till en annan historisk tid – en tid då saker och ting var rätt eller fel och ens identitet och position som kvinna stod och föll med att fönstren var tvättade på rätt sätt. Hon beskriver hur det är först när hon flyttar hemifrån som hon förstår att det finns andra perspektiv. Att inte alla mammor känner fysiskt illamående över en duk som ligger snett och att äggen kan kokas på fler sätt än ett.

FANNY: Tänker du på dig själv som ett potentiellt »smutsproblem»? Har du delvis tagit över hennes blick?

INGRID: Hmm ... Ett mellanting kanske. Jag är inte ett smuts-

problem. Jo, men när jag låter lägenheten gro igen. Eller gro igen och gro igen, men när jag låter bli att dammsuga, då kan jag känna att jag är ett smutsproblem. Men nu har jag ju tagit fram dom negativa sidorna med det här. Det som är positivt är ju till exempel att jag har dom här handgreppen. Att jag vet hur man gör rent och hur man städar. Så, även om jag dröjde tre år med att storstäda så gör jag hyfsat rätt. Jag har nån slags halvhetsinställning till det hela. Jag har den här normen fast jag vet att det inte är så. Och så förhåller jag mig väl lite såhär: nej, jag behöver inte göra på det här sättet, för det är minsann neurotiskt och tvångsmässigt. Men jag gör ändå *lite* på det sättet ... (skratt) Så jag har en lite ambivalent inställning till det där.

Andra temporaliteter

Ingrids berättelse är intressant av flera skäl. Här vill jag framför allt fördjupa mig i den roll dåtiden och kvinnoarbetet spelar. Till min hjälp tar jag teorier om tid och temporalitet. Andra studier bekräftar nämligen att de städnormer som människor förhåller sig till ofta hämtas från en obestämd historisk tid, en sorts »mammans tid«. Sarah Pink (2004), som studerat hemanarbete i Spanien och England, beskriver exempelvis hur de kvinnor hon intervjuade hade en tydlig idé om en förväntad städstandard – något de lokaliserade till sina mammor, tidigare generationers kvinnor och inte minst den tänkta hemmafrun. Samtidigt talade de allesammans, i olika utsträckning, om vikten av frihet från dessa normer och rutiner. Enligt Pink går det, i hennes material, att lokalisera en diskurs där lust och humör formulerades som centralt: städningen sades ske när andan faller på, inte enligt en särskild mall. Ledorden tycktes vara självständighet och naturlig balans i tillvaron (Pink 2004,

s. 143). Framför allt verkade det viktigt för kvinnorna att inte associeras med hemmafruns rutinartade tillvaro och tänkta besatthet av städning.

Tid verkar således spela stor roll för görandet av städningens genus. I Ingrid's berättelse är tiden central, genom de ständiga hänvisningarna till tidigare generationers standard och handgrepp. Och merparten av mina andra intervjuer kretsar, som sagt, på ett eller annat sätt kring städningen som »kvinnoarv«. Många förlägger en till synes osund upptagenhet av städning till en tidigare tid och en historiskt lokaliserad kvinnoidentitet. I samma rörelse skapas rum för en egen, självvald kvinnoposition där städning inte betyder allt – en modernare och mer självständig kvinna. Att inte lägga särskilt mycket tid på städning, att inte bry sig eller kanske till och med medvetet låta bli att hålla hemmet fläckfritt och välstädat, kan därför tolkas som ett mer eller mindre medvetet uppror mot en kvinnornas historiska tvångströja. Mary beskriver exempelvis hur hennes mamma varit som besatt av städning under hennes uppväxt, aldrig att hon satte sig ner ens för att röka en cigarett och pusta ut. »Alltså hon hade ju ingen hobby eller nånting«, förklarar Mary. »Det var som om hennes enda uppgift var att fixa och greja och göra rent och jobba. Och så ta hand om barnen och laga mat.« Själv säger sig Mary ofta se mellan fingrarna när smutsen blir alltför uppenbar. Hon föredrar att tillbringa tid med sina barn, läsa en bok eller gå och träna. »Man skulle kanske behöva dammsuga varje dag som hon gjorde, men man gör inte det. Eller jag gör inte det. Jag vill hellre få tid till annat.«

En konsekvens av att förpassa den städande kvinnan till dåtid är att dagens kvinnor delvis blir friställda. Det var *då* kvinnor förväntades bete sig som hemmafruar och foljdriktigt också lade stor tid på städning. *Idag* ser tillvaron annorlunda

ut. Vi har andra ideal – kanske både vad gäller renlighet och kvinnoidentitet – och städningen blir därför inte lika central och laddad för samtidens kvinnor. Tidigare kvinnors städmani blir helt enkelt dået som nuet ska ha övervunnit. I ljuset av en sådan rörelse är det intressant att fundera mer kring Ingrids berättelse. Den synliggör nämligen hur historia inte med nödvändighet behöver förstås i termer av krononormativitet: en linjär sträcka av händelser som följer efter varandra, där sämre följs av bättre (eller bättre följs av sämre) och nuet är något radikalt annat än dåtiden (Freeman 2010). Ingrids berättelse påminner snarare om det jag i inledningskapitlet diskuterade som en annan temporalitet, en tidsuppfattning där historia kan betraktas som ett lager av tider som ligger på och om varandra i oväntade ordningar.¹⁰

I sin teoretisering av tid som en sorts återvändandets rörelse – en tidsuppfattning som varken idealiserar eller bortser från dåtiden – betonar Fanny Söderbäck (2012) kroppens centrala roll. Kroppen och de kroppsliga erfarenheterna är, menar Söderbäck, kanske det mest effektiva sättet att komma åt det levande lager av tid som andra tidsuppfattningar saknar. Genom att utgå från kroppen och dess erfarenheter, öppnas, menar hon, andra sätt att förstå relationen mellan det förflutna, nuet och framtiden.

Jag tänker mig att denna förståelse av tid får oss att se Ingrids erfarenheter av städning i ett delvis annat ljus. I sin beskrivning försöker Ingrid visserligen sortera sina upplevelser av storstädningen i dåtid (dvs. mammans upplevda tvångsmässighet och överdrivna normer) och nutid (Ingrids eget liv). Samtidigt blandas de olika tiderna, personerna och normerna ihop i ett enda ostyrt virrvarr av känslor och kroppar. Trots att hon säger sig ha gjort upp med barndomsångesten på många andra områden, överfaller den henne i ryggen när hon tar itu med

storstädningen. Hon beskriver sig som en utväxt av mammans kropp, helt utan integritet och auktoritet. Hon mår »skitdåligt«, är missnöjd med sin egen insats och tror sig göra fel – trots att mamman sällan besöker hennes hem och inte längre har auktoriteten att bestämma. Mammans rätt, en rätt sanktionerad bakåt i kvinnoled, tycks helt enkelt omöjlig att skaka av sig, hur hon än försöker. I Ingrids beskrivning blir det tydligt hur erfarenheter glider in i varandra, kolliderar och smälter samman, genom lager av tid. Städningen som kroppslig praktik binder helt enkelt samman då- och nutid, genom att kroppar så att säga »rör vid varandra« över tid.

I boken *Getting Medieval* diskuterar Carolyn Dinshaw (1999) liknande tidsrörelser. Hennes studie baseras på så vitt skilda exempel som manliga prostituerade transvestiter i 1400-talets England, Michel Foucaults arkivarbete under 1970-talet och skildringar av sodomi i 1990-talsfilmen *Pulp fiction*. Hennes poäng är att visa hur känslomässiga kopplingar skapas mellan (i detta fall queera) subjekt i olika historiska tider, något som i sin tur genererar sammanhang, mening och solidaritet över tid. Hon talar om detta som en sorts »touching across time«, en rörelse som raserar den linjära tidsuppfattningen genom att samtidigt röra och beröra.

Det kluster av kroppar som Ingrid beskriver skulle kunna förstås med hjälp av Dinshaws tankefigur. För även om Ingrids upplevelser av städningen är av mer klaustrofobisk karaktär än de tänkta communities Dinshaw skriver fram, har vi att göra med kroppar som rör varandra över tid. Ingrids städande handlar minst lika mycket om mammans och mormoderns städning, hennes städande kropp flyter samman med deras kroppar och blir i förlängningen till en samling av städande kvinnokroppar över tid.

FANNY: Njöt du direkt efteråt, när du var färdig med storstädningen?

INGRID: Inte direkt efteråt. Då var jag bara ledsen över att det hade varit så jobbigt och känts så tröstlöst och att jag kände mig så ensam. Det existentiella kring hela min situation, att jag bor ensam och inte har familj. Alltså sånt blev så markerat genom det här. Så det verkligen rev upp hela min barndom och allt som är nu. Jag var inte nöjd efteråt. Men efter några dagar ... Jag känner mig nöjd nu. Även om jag såklart omedelbart börjar se hur det slammar igen. På så sätt är det bättre att skriva en bok, den står ändå kvar på hyllan. Jag tänkte på det, jag pratade med min mamma efteråt och hon sa: »Men nu känner du väl dig nöjd?« »Nej! Det känner jag mig verkligen inte!« Och då hörde jag hur besviken hon blev. Och jag tänkte att för henne – eftersom hon har det här kontrollbehovet – när hon vet att hon har kontroll, att nu är det här rummet helt rent. Och hon vet att hon har gjort helt rätt, det hon har satt upp som det rätta. Då är hon nöjd. Då är ångesten dämpad. Men jag har ju inte ... För det första är jag aldrig helt säker på att jag har gjort rätt, att jag verkligen gjorde dom där fönstren på rätt sätt. Eftersom det alltid är hon som har haft kontrollen så har jag aldrig haft möjlighet att ha kontroll. Först kände jag mig lite ledsen över att jag inte kunde känna mig nöjd över att ha det här gjort. Men sen tänkte jag att det kanske är nåt bra med det, för hon går igång på det där med kontrollen och jag gör inte riktigt det på samma sätt. Jo, så här. Jag är glad sen när jag står vid spisen att veta att jag har dragit fram den och torkat under och bakom och jag är glad över att jag kan öppna mitt kylskåp och att det är rent i det och att jag har torkat det utanpå och att jag har frostat av frysen. Jag njuter av att kunna dra ut lådorna i frysen utan att det

tar emot. Att arbetet är utfört och att jag får njuta frukterna av det. Så kanske.

Ingrids uppgivenhet och känsla av tröstlöshet under storstädningen handlar, som hon beskriver det, om vetskapen att hon inte är sin mammas kropp och därför heller inte förmår utföra städningen såsom den är tänkt. Den standard som gäller är formulerad i en annan tid, på en annan plats, bortom Ingrids kontroll. Därför kan hon heller inte tillåta sig att vara nöjd på det sätt hon tänker sig att mamman är. Så förstår vi hur de städnormer hon förhåller sig till är svåra att helt strunta i eller ens möjliga att avfärda med »logiska« argument. Att Ingrid har annat för sig i livet än att städa, att hon har ett uppslukande yrkesarbete och inga i sin närhet som bryr sig om huruvida hon städar varje vecka eller inte, spelar mindre roll. Genom synliggörandet av hur dåtid flätas samman med nutid får vi en möjlig förklaring till Ingrids känsla av tröstlöshet inför normernas grepp om hennes liv.

Intressant nog tycks det emellertid inte enbart vara dåtid och nutid som flyter in i varandra i berättelsen om Ingrids storstädning. Även framtiden vävs in i kropparnas rörelser. Ingrids upplevelse av tröstlöshet handlar nämligen också om hur städandet kan sägas peka mot en möjlig framtid. I samtalet lokaliserar Ingrid den förtvivlan storstädningen framkallade till sin egen livssituation: »Jag kände mig så ensam. Det existentiella kring hela min situation, att jag bor ensam och inte har familj.« Vad Ingrid syftar på är känslan av att stå ensam med hela det stora arbete som familjen, i barndomshemmet, gjorde gemensamt. Storstädning görs, får vi känslan av, inte enbart för att hemmet ska bli rent. Den är också en social akt som utförs i relation till andra: för andra och tillsammans med andra. Städning blir i

denna bemärkelse en sorts omsorgsarbete som reproducerar det sociala genom att rensa bakåt för att säkra nutid och framtid. En sorts linje som löper från dåtid, över nutid, till framtid.

I ett försök att förstå hur människor, genom sina kroppar, återskapar och utmanar samhällsnormer talar Sara Ahmed (2006) om just linjer eller stigar som vi följer, både mentalt och konkret: inte nödvändigtvis för att vi måste, utan för att de redan är upptrampade och tycks oss hemtama. Stigarna kan, enligt Ahmed, betraktas som spår av tidigare vandringar, trampade av människor före oss. Men de visar också på riktningen framåt och ger oss således löften om en möjlig framtid. Ahmed menar att det är just detta löfte om återgäldande eller utdelning som får subjektet att vandra vissa stigar framför andra, att – om vi så vill – reproducera ordningen (2006, s. 17). Även om valet av en viss upptrampad stig naturligtvis inte automatiskt innebär att vi lyckas återskapa det vi ärvt känner vi en press att infria det löfte vi själva investerats i. Sätillvida kan tänkandet om linjer eller stigar ge andra perspektiv på arv och reproduktion, dåtid och framtid.

I detta ljus kan omsorgen om den materiella omgivningen, städningen, tolkas som en sorts engagemang och investering i en tänkt framtid. Städningens kroppsliga praktik, som i en och samma rörelse aktualiserar dåtid, nutid och framtid, synliggör helt enkelt dess yttersta symbolik – att, på såväl ett konkret som på ett mer abstrakt plan, »sopa mattan« för kommande släkten. Denna städningens kroppsliga temporalitet skulle också kunna vara ett möjligt svar på min inledande fråga: varför städar kvinnor toaletten? Eller snarare: varför faller städning som syssla så envetet på kvinnor att utföra? Genom att anlägga ett temporalitetsperspektiv – genom att se hur lager av tid genom kroppsliga praktiker vävs in i varandra – får vi en bättre förståelse för de

sega strukturer som får kvinnor att hämta dammsugaren, trots att de kanske varken vill, måste eller har lust.

Ära sin mamma i ilska – ett klassperspektiv

Genom att anlägga ett temporalitetsperspektiv på Ingrids berättelse får vi alltså syn på den roll mamman (som fantasi, norm och kropp) spelar i intervjupersonernas städpraktiker. Och omvänt: vi får syn på hur städningen blir en ingång till att förstå hur genus traderas i kvinnoled. Detta innebär naturligtvis inte att kvinnors »led« ser likadana ut överallt. Snarare tydliggör de åkallade kvinnokropparna och nedärvda normerna de skilda villkor och erfarenheter som personer som kategoriseras som kvinnor lever under. I följande exempel vill jag illustrera hur nuet och dåtiden flyter in i varandra – och hur kvinnoliv, genom städberättelserna, knyts samman mellan och över generationer – och ställs i relation till fattigdom och klass. Iris, som är i fyrtioårsåldern, beskriver sig huvudsakligen ha fått sina städnormer och vanor från sin mamma, som var oupphörligt arg medan hon städade hemmet.

IRIS: Mamma förde in all sin frustrationsångest och aggression i städningen. Hon städade på lördagar, flera timmar, hela huset och hon var inte nöjd förrän det verkligen var skinande rent och doftade gott och allt var vädrat, dammat och diskat. Först då kunde hon sätta sig ner och slappna av och då var det så skönt för hon var glad och nöjd och vi var framme på nåt sätt. Då fick man lördagsgodis och lyssna på radio eller se nåt på tv tillsammans.

FANNY: Och var hon arg under tiden?

IRIS: Ja.

FANNY: Höll ni er undan eller blev ni indragna?

IRIS: Vi var indragna. Brorsan drog nog iväg, men jag var indragen i alla fall. Det var ju så klart jobbigt. Men det man fick var den där känslan av njutning efteråt. Att det är klart. Titta vad vi har gjort, titta vad fint!

FANNY: Så det är dina städminnen från barndomen: att det var såna där storstädningar varje vecka?

IRIS: Ja, lite tvagning. Som en sorts rening. Sitta i bastu och piska sig med björkris och det är jätteskönt efteråt.

FANNY: Och nu tycker du snarare att det är som ett ständigt småpiskande, utan att det nånsin blir skönt?

IRIS: Exakt! (skratt)

FANNY: Din mamma och den där städilskan, var tror du den kom ifrån?

IRIS: Det är nog hennes mamma. Hon hade starka normer kring att det åtminstone ska vara helt och rent. Även om det kan vara spartanskt och enkelt på andra sätt så ska barnen vara rena och hela. Och en glädje och stolthet också i det. Nån slags kvinnostolthet tror jag. Det är väldigt uppvärderat i mammas liv, det är nåt som är jätteviktigt. Att det sitter i händerna. Jamen, hennes ilska kommer nog från att hon avgudade sin mamma så mycket och hade henne som ideal och aldrig kunde nå upp till det. Jag tror det är nån sorts lojalitetshandling med den här mamman som vigde sitt liv åt familjen. Och så tror jag att hon har skuld så här i efterhand. Det blir nog ett sätt att kompensera och hålla hennes minne vid liv. Att vara lojal med sin mamma. Att återupprätta det där som var viktigt för henne, som faktiskt var hela hennes liv. Och då blir det som att skända det genom att hela tiden ... det där kan jag känna starkt, att prata om det som nåt oviktigt, världsliga saker ... Det är verkligen som att klanka ner på vad många har fått ägna hela sina liv åt. Det är nåt otroligt bortskämt med att vara bohem. Jag tror hon ärar sin mamma i ilska.

I Iris beskrivning vävs städvanor från tre generationer kvinnor samman i en sorts katarsis, där ilska och frustration är den gemensamma nämnaren. Liksom i Ingridis berättelse uttrycks en uppsättning normer som både Iris och hennes mamma förhåller sig till, en städstandard som lokaliseras till mormodern. Och liksom i Ingridis berättelse flyter Iris och hennes mammas kroppar delvis samman med varandras och mormoderns, genom städandets praktik och de känslor den genererar. Hon talar om vikten av att »ha det i händerna«, om frustrationen inför att ta itu med sysslan, liksom lättnaden och glädjen när det tunga arbetet är färdigt för veckan och de kan pusta ut tillsammans med en välförtjänt chokladbit.

Intressant i detta sammanhang är, som sagt, hur klass aktualiseras som en viktig del av historien. Den lojalitetshandling Iris tolkar sin mammas ilska som är inte enbart riktad mot mormodern i hennes position som kvinna. Lojaliteten handlar också, som jag förstår det, om mormoderns position som fattig och utbildad i Norrbottens glesbygd. Genom sin ilska ärar mamman den fattiga kvinnans slit, ett arbete som annars sällan synliggörs. Kvinnostoltheten, som Iris formulerar det, är därmed att betrakta som ett upprättande av en utsatt både klass- och genusposition, förkroppsligad genom städandets praktik.

Den klassmärkta, klasslösa hemmafrun

Sammanmältningen av genus och klass blir intressant inte minst mot bakgrund av det faktum att hemmafrun som ideal och fantasi brukar beskrivas som en klasslös kvinnofigur. Historiskt sett baseras, som jag tidigare nämnde, emellertid hemmafruidealet på föreställningen om den borgerliga, sysslolösa kvinnan, som antogs övervaka andra kvinnors arbete med de

tunga hemmasysslorna snarare än att själv utföra dem. När renlighet och ordning under 1800-talet successivt kom att tolkas i termer av moral – en moralisk samhällsmedborgare levde i ett rent och vackert hem – kom smutsen samtidigt att betraktas som ojämnt fördelad över samhällsklasserna. Arbetarklassen ansågs per definition som mindre renlig än överklassen, och arbetarkvinnan, hon som ofta ägnade sitt liv åt att avlägsna smuts i sitt eget och andras hem, var således per definition en potentiellt smutsig person.

Mot mitten av 1900-talet, i samband med det framväxande folkhemmet, beskriver Boel Berner (1996) hur samhällets ambitioner vidgades. Nu drogs arbetarklassen in i medelklassens modernitets- och civilisationsprojekt: alla skulle ha samma standard. Det är under denna relativt korta tidsperiod som hemmafrun blir idealmodellen inte bara för borgarklassens utan även för arbetarklassens kvinnor. Medlen för att åstadkomma denna förändring var utbildning, teknik och konsumtion. Den hemmavarande kvinnan skulle alltså, med en tillspetsad formulering, kunna *städa* sig ur arbetarklassen (Berner 1996, s. 23 f.).¹¹

I detta historiskt specifika skede fungerade hemmafrun som en viktig enande symbol – en symbol som i sin tänkta klasslöshet osynliggjorde de olika villkor och livsomständigheter som hemmafruarna levde under. Forskning tyder nämligen på att många av borgarklassens hemmafruar hade »städfruar» som skötte det tyngre arbetet i hemmet, medan en stor del av hemmafruarna ur arbetarklassen arbetade extra (ibland hemmavid) för att bidra till försörjningen (Åström 1984, Danielsson 2002, Marander-Eklund 2014). Städning blir, på detta sätt, att förstå som en syssla som skapar minst lika mycket skillnad mellan kvinnor som likhet. Medan det för vissa varit en aktivitet att

övervaka och ansvara för, blir det för andra ett osynliggjort slitgöra utan varken status eller erkännande.

Det till synes frustrerande fokus på städning som Iris beskriver att både hon och mamman har, skulle kunna förstås som en inverterad hyllning till detta osynliggjorda slit. Städandet blir en ständig fysisk påminnelse om det kvinnoliv som är förutsättningen för deras egna, långt bekvämare tillvaro – ett kvinnoliv vars mål och mening blev att barnen åtminstone skulle vara hela och rena. Städandet påminner också om att ingen av dem, trots att det »sitter i händerna«, någonsin kommer att kunna leva upp till moderns/mormoderns standard och kunnande. Själva sysslorna är ju dessvärre kvar att utföra. Golv ska fortfarande sopas och skuras, diskbänkar torkas av, damm avlägsnas från svårtillgängliga hyllor. Slitet är delvis detsamma, om än under andra historiska villkor och omständigheter. Därför, tänker jag mig, städar Iris och hennes mamma i ilska. I ilska över skulden för att ha övergett mamman i den lilla byn vid världens ände, att ha flyttat till stan och rest klassmässigt. I ilska över det till synes ändlösa repetitiva städandet som inte försvinner trots annan klass och tid. Och kanske i viss mån i ilska över att inte helt kunna skaka av sig föreställningen om den skamliga smutsens nedärvda förbannelse.

Men det är naturligtvis inte enbart arbetarklassens kvinnor vars döttrar och dotterdöttrar är invävda i städande kroppars rörelser över tid. En nästintill motsatt beskrivning hämtar jag från Anita, en kvinna i dryga sjuttioårsåldern, som säger sig vara rätt omöjlig på städning. Hon förklarar att det helt enkelt beror på att hon aldrig lärt sig, varken från sin mamma eller någon annan.

ANITA: Man kan inte städa om man inte lär sig, svårare än så är det inte. Städning är inte nåt som kommer automatiskt, som

vissa kanske tror. Min mamma gjorde sitt bästa för att undvika att lära oss att städa, hon kunde ju inte städa, inte ett dugg. Hade aldrig lärt sig, hon heller.

FANNY: Hon kom från nån sorts överklassmiljö, eller?

ANITA: Nej, ja ... En professorsfamilj. Men framför allt så tror jag ... Hon var ju författare, och jag tror att hon insåg att om jag ger mig i kast med det här, då kommer jag att bli fast. Så hon undvek det. Hon lagade jättegod mat och sånt, men hon var hopplös på att städa. Jag brukar beskriva det som att hon är den enda människan jag känner som kan ta ett rent glas och stoppa ner det i rent vatten och upp kommer ett flottigt glas. (skratt)

FANNY: Så om du jämför med din mamma är du lite bättre på att städa?

ANITA: Ja, mycket, mycket bättre. Men det säger ju inte så mycket. (...) Det jag har ärvt från mamma är hennes tilltro till att tekniken kan lösa allting. Hon köpte alltid hushållsapparater av alla de sorter. Problemet med städning är ju att det kräver en vidhängande människa. Nu finns såna där städrobotar som en vän till mig faktiskt har skaffat och är jätteförtjust i. Men i princip så kräver det en vidhängande människa.

I likhet med tidigare berättelser beskriver Anita städningen som en praktik traderad på mödernet. Skillnaden mellan henne, Ingrid och Iris är att hon helt enkelt fått lära sig att hålla sig undan och låta bli. Som tillhörande en övre borgarklass kunde Anitas mamma förmodligen anlita andra för de grövre städsysslorna i hemmet. Men hon löste också den potentiella kvinnofälla som städningen hotade att försätta henne i genom att helt enkelt låta hemmet gro igen. Hellre det än att göra avkall på sitt arbete som författare. Så kommer det sig att dottern Anita, inom ramen för sitt engagemang i sjuttitioalets vänster-

och kvinnorörelse, startar en studiecirkel för att helt enkelt lära sig den »otalade« kunskapen knuten till klass och kön. Det gick nämligen, som hon beskriver det, en osynlig gräns mellan de som hade och de som inte hade handlaget – en gräns hon upplevde som tydligt klasskodad. Helga, en äldre kvinna som städat mycket i sina dar, erbjöd sig att komma hem till Anita för att visa henne hur det skulle gå till.

ANITA: Och hit kom hon och där hade jag mina dammsugare och mina ... mirakeltrasor kanske inte fanns, men märkvärdiga rengöringsmedel och allting. Och Helga bara tittade på oss och sa: »Har du en hink och en borste?« Jo, det kunde jag väl leta fram. »Och så börjar man med ett hörn«, sa hon, »och sen fortsätter man.« Vi kom inte igenom det här rummet på en dag, det tror jag inte, men som hon jobbade. Systematiskt. Man börjar i ett hörn och så håller man på tills det är rent och så går man till nästa. Så det var väldigt lärorikt och jag var dödstrött. Hon var ju mycket äldre än jag, men nej då, hon högg i.

Anitas beskrivning av sin relation till städning är intressant att ställa bredvid Iris. Bådas berättelser synliggör, från olika utgångspunkter, den intima koppling mellan klass och kön som städningens praktik utgör. Medan Anita irriterar sig på att hon, som kvinna, på förhand förväntas kunna handlaget, får Iris något strävt i rösten när hon talar om bortskämda bohemer som inte tycks låsta vid smutsens förbannelse. Anita kämpar med en nedärvd oförmåga att utföra det jobb som i kvinnoled syns vara ett naturligt arv. Iris har, i sin tur, en nedärvd ilska över den klassbaserade ojämlikhet som synliggörs genom olika kvinnors relation till smutsen och renligheten. Genom Iris och Anitas berättelser får vi således syn på hur städning blir en

ingång till att förstå hur genus levs i kvinnoled. Vi får också en aning om hur genus formas och bestäms i relation till klass – hur klassspecifika erfarenheter av städande traderas över tid genom genuskodade kroppar.

Rasifierade erfarenheter

Att klass, i en globaliserad värld, är en kategori genomsyrad av föreställningar om hudfärg (vad som inom antirasistisk forskning brukar benämnas rasifiering) blir i sin tur synligt i intervjun med Claudia, en kvinna i trettioårsåldern som lever ensam med två tonårsdöttrar.¹² Claudia, som kom till Sverige från Colombia för några år sedan, beskriver hur hon lärt sig att städa först i Sverige. Under sin barndom på den colombianska landsbygden städade hon inte särskilt mycket vad hon kan minnas, möjligen sopade hon golvet då och då i hemmet. Väl i Sverige, där hon fick arbete i en städfirma, blev hon emellertid varse att städning var något hon mer eller mindre förväntades kunna automatiskt.

CLAUDIA: Första dagen på jobbet, jag var lite osäker på vad jag skulle göra så jag frågade chefen vem som skulle visa mig. Du gör som du vet, sa han. Men jag visste ju inte. I Colombia hade jag aldrig använt en dammsugare, jag hade aldrig använt en mopp. Kanske dammat, men inte moppat eller tvättat ett golv.

FANNY: Han trodde det satt i dina gener.

CLAUDIA: Ja, just det. Men det var en gumma, en gammal gumma som kommer från Chile. Hon såg att jag inte visste nåt om städning och sa att jag skulle låtsas som att jag vet. Annars kanske jag förlorar jobbet. Du tvättar badrummet först, sa hon. När jag var inne i badrummet så: »Oh my god, vad ska jag göra?» Då visade den här kvinnan hur jag skulle göra. Hon sa att du måste

ta den trasan och det medlet och blanda med vatten. Ta svampen och skölj väggarna och badkaret och toaletten. Det var den kvinnan som visade mig hur man ska göra. Jag visste ingenting.

Claudias beskrivning är intressant ur flera aspekter. Genom migration och i mötet med det nya landet förväntas hon automatiskt, som rasifierad kvinna, inneha kunskaper som hon inte tidigare haft. På den nya platsen signalerar hennes kropp ett visst handlag som gör henne särskilt lämpad för städning – ett handlag hon helt enkelt snabbt får se till att skaffa sig om hon vill behålla sin möjliga försörjning. Räddningen blir en äldre kvinna med lång erfarenhet av branschen, som snabbt kommer till undsättning och lär ut det till synes självklara. Städning blir i detta exempel en praktik som visserligen traderas i kvinnoled, från en äldre kvinna till en yngre, en ställföreträdande mor till en fiktiv dotter om vi så vill. Samtidigt tydliggörs hur denna överföring är intimt förbunden med en rasifierad klassposition, knuten till migration (jfr Gavanoas, Tobio och Williams 2007, Kvist 2013).

Claudia, som numera trivs rätt bra med jobbet att städa villor i ett välbärgat område i staden där hon bor, berättar att hon fortfarande inte bryr sig om städningen hemmavid särskilt mycket.

FANNY: Hur ofta städar du hemma?

CLAUDIA: Åh ... (skratt) Jag kanske städar en gång i månaden. Kanske en gång varannan månad. (skratt)

FANNY: Så det är ganska stökigt hemma hos dig, eller?

CLAUDIA: Ja, mitt rum är jättestökigt. Det känns tråkigt att städa hela dagarna hos andra och sen städa hemma. Man orkar inte.

FANNY: Och hur är det med barnen, hjälper dom till?

CLAUDIA: Ja, dom hjälper till ibland. Dammsuger och moppar och torkar och så. Det är mest min äldre dotter som hjälper

mycket. Ibland brukar jag säga att dom inte behöver tvätta toaletterna, dom behöver inte göra som jag. Dom ska fokusera sig på att studera och sen få ett yrke och börja jobba. Men som min dotter säger: »Mamma, jag blir snart 16 år och om jag kan jobba deltid då, kan jag hjälpa dig att betala.«

FANNY: Så hon vill börja jobba med dig för att hjälpa till att försörja familjen?

CLAUDIA: Precis. Men det vill inte jag. Okej att jobba extra som kassörska eller barnvakt, men inte som städerska, säger jag.

FANNY: Varför då?

CLAUDIA: För stoltheten. Men också för att det är tröttsamt. Man är jättetrött i slutet av dagen. Jag skulle gärna vilja börja studera igen, men ...

FANNY: Men du orkar inte?

CLAUDIA: Jag orkar inte. Dom dagarna jag skulle gå till kvällsskolan slutade jag klockan fem på eftermiddagen. Och skolan börjar klockan sex. Och då är jag så trött att jag bara orkade gå hem och vila.

FANNY: Så du vill att dom ska skaffa sig ett jobb där man inte blir så trött.

CLAUDIA: Det vill jag. Om dom börjar jobba med att städa blir dom trötta och tappat lusten att fortsätta studera. Det vill jag inte. Så det är bättre att dom inte städar.

För Claudia blir städningen i hemmet något hon varken orkar eller vill prioritera. Hon är för trött vid dagens slut och har ingen lust att fortsätta städa när hon väl är hemma. Ibland hjälper döttrarna till, men mestadels får hemmet vara ostädat. Hellre det, resonerar Claudia, än att de blir utmattade och inte orkar med skolan. Hon vill helt enkelt inte lägga alltför mycket börd på de redan arbetstygda barnen.

Men ambivalensen inför döttrarnas eventuella städinsatser måste också förstås mot bakgrund av hennes egna erfarenheter som rasifierad kvinna med migrantbakgrund. Att inte lära ut alltför mycket av sina städkunskaper eller uppmuntra döttrarna att ta extrajobb på städfirman – att mer eller mindre undanhålla dem kunskap på städområdet – blir ett sätt för Claudia att möjliggöra andra riktningar för sina döttrar än den klass-, ras-, och genusmässigt förväntade. På samma sätt som hon själv var tvungen att lära sig att bli vad hon förväntades vara i det nya landet, kan hon – möjligen – »avlära» sina döttrar detsamma. Så blir städning en praktik som på intrikata sätt traderas i kvinnoled genomsyrade av såväl klass som rasifiering.

Kvinnan, lusten och smutsen

Jag ska nu uppehålla mig vid ytterligare en aspekt, som till synes inte uttryckligen har med städning att göra – nämligen sexualitet. Det krav på ordning och renhet som historiskt har ålagts kvinnor, är nämligen intimt kopplat till föreställningar inte bara om klass utan även om kvinnor som potentiellt orena.

Som jag beskrev i inledningen har kvinnan, genom tiderna, associerats med natur och kroppslighet och därmed även med en potentiellt farlig och förgörande orenhet, ofta artikulerad som sexualitet (Lloyd 1984). Samtidigt har hennes uppgift varit att upprätthålla moralisk och fysisk renhet, för sig själv och sin potentiella familj (Berner 1996, Morley 2000, Solheim 2005). Kvinnlighet har således historiskt definierats delvis av hur kvinnan hanterar smuts och kvinnors städning kan i sin tur betraktas som en syssla som bildar ramverk för synen på deras sexualitet (McHugh 1997).

Frågan är hur dessa historiska föreställningar används och

begripliggörs i intervjupersonernas beskrivningar av sin städning. Signalerar det städade hemmet – och den städande kvinnan – fortfarande respektabilitet och renhet? För att kunna diskutera detta närmre tar jag min utgångspunkt i en intervju med Kristina, en fränksild kvinna i femtioårsåldern som lever ensam med två barn. Kristina beskriver hur hon alltsedan barndomen känt sig okvinnlig, en känsla hon delvis kopplar till sitt ointresse för och sin oförmåga att hålla ordning på saker och ting.

KRISTINA: Jag tycker nog att jag inte riktigt är såsom förväntas. Alltså, jag är inte den där svärmorsdrömmen. En klassisk kvinna ska vara duktigare på att städa än vad jag är. Man ska nog inte vara så här stökig.

FANNY: Hur känns det då?

KRISTINA: Nu känner jag mig bekväm, men jag har inte alltid varit det. Jag har haft ett ideal av att vara mer ... Både lite mer ordentlig och lite mer sval och ta lite mindre plats. Alltså allt det här som är nån slags kvinnlighet. Jag tar ganska mycket plats, är rätt bullrig, kan inte städa och är jävligt kaotisk.

FANNY: Känner du dig mindre attraktiv som kvinna i relation till män eller är det bara att du inte varit lika bekväm i kvinno-rollen?

KRISTINA: Jag kan nog också tycka att jag blir mindre attraktiv. Framför allt tyckte. Nu tänker jag inte riktigt på samma sätt. Nu är jag mycket mera en hel individ. Men jag har absolut tyckt så, att jag varit för lång, varit för stor. Framför allt det här med att ta för mycket plats och inte vara den som följer. Det är min bild av en kvinna, om man ser till nån slags ideal. Nej, det är inte min bild av en kvinna, det är fel att säga, absolut. Egentligen kan jag tycka att det är tvärtom. Att det är otroligt mycket styrka i många kvinnor. Men ändå finns det här idealet kvar på nåt kon-

stigt sätt. Så jag önskar ibland att man bara hade tyckt att »men gud, det här är helt okej!« Men jag har mest känt mig lite fel.

FANNY: Har det alltid varit så?

KRISTINA: Det vet jag inte, det är svårt att säga när det där började. Men det är nog tidigt, det var nåt år när alla växte kommer jag ihåg, och jag hade träskor på mig, i augusti när man började skolan och jag var precis lika lång som alla killar. Kan det ha varit i åttan? Det börjar tidigt. Men ingenting som jag hade nåt språk för. Det var i skolan också, jag räckte upp handen för mycket. Och jag hade stökigt i bänken. Ja, jag hade extremt stökigt överallt egentligen. Stökigt i ryggsäcken, jag hade alltid kompisar som hjälpte mig med det där. Min bästa kompis var världens mest ordentliga, Anna-Karin. Så hon höll alltid ordning på mig, hämtade nycklar och så.

FANNY: Men när du träffade din ex-man, då var han förtjust i just det, eller?

KRISTINA: Mmm... En kille jag träffade innan tyckte också att det var så otroligt charmigt att jag var så, att jag hade så lite koll liksom. Eller inte lite koll, men att jag valde det som var roligt framför det som jag borde göra. Att bara bejaka... Min ex-man vill liksom alltid först diska undan och sen ha sex ungefär. Medan jag alltid har tänkt tvärtom, att det andra kan vänta.

Kristina beskriver känslan av att inte kunna hålla ordning enligt genuskodade förväntningar. Hon har, som hon minns det, alltid varit stökig och därför också känt sig okvinnlig. Den eftersträvensvärda kvinnan beskrivs som någon som är lagom stor, tar lagom mycket plats, har städat i skolbänken och ordning på sina saker.

Det kvinnoideal Kristina målar fram kan historiskt lokaliseras till borgerlighetens framväxt under 1700- och 1800-talen

(Frykman och Löfgren 1979, Bjurman 1998, Skeggs 1997). Det är under denna tidsepok som den ideala kvinnan ur borgarklassen, förutom att presentera ett tilldragande yttre, förväntas inneha dygder som måttfullhet, kontroll, omsorg och – inte minst – ordningsamhet. I min studie av genusskapande bland tonårstjejer i oo-talets Sverige kunde liknande mönster skönjas (Ambjörnsson 2004). Den normativa kvinnlighet som tonårstjejerna förhöll sig till kunde beskrivas som bestående av en mjuk och kontrollerad måttfullhet där små rörelser, behärskat minspel och ordning på skolböckerna premierades. Trots att genusnormer förskjuts över tid – inte minst sådana som omfattar kvinnor – tycks alltså de kroppsliga dispositioner och känslöstrukturer som kan knytas till det borgerliga kvinnoidealet synnerligen seglivade.

Studien av tonårstjejer visade också hur den normativa kvinnligheten konstrueras inom ramarna för en heteronormativ ordning, där gångbarheten på den heterosexuella begärsmarknaden är av central betydelse (se Butler 1990). Det framstod helt enkelt som avgörande för tonårstjejnarnas genusskapande att uppfattas som attraktiva i killarnas ögon, alldeles oavsett om de själva var intresserade av någon heterosexuell relation eller ej. På så sätt var genusskapandet intimt sammanlänkat med görandet och iscensättandet av en specifik sexualitet.

Kopplingen mellan genus och sexualitet är, som synes, central även i Kristinas berättelse. Det kvinnoideal hon jämför sig med beskrivs i termer av svärmorsdröm. Själv upplever hon sig som alltför rörig, stökig och lustinriktad för att helt och hållet passera. Det är alltså inte enbart som kvinna hon gör sig omöjlig genom sin röra, utan även som heterosexuellt begärsobjekt – det vill säga som en potentiell heterosexuell hustru.

Intressant i sammanhanget är att den heteronormativitet

Kristina försöker rymmas inom formuleras som en relation kvinnor emellan. Det är den potentiella makens mamma som hon, genom sitt stök, tror sig misslyckas imponera på: svärmodern, snarare än möjliga pojkvänner, som får spela rollen som respektabilitetens väktare. Trots att tidigare pojkvänner sägs ha uppskattat just hennes lustinriktade driv, blir det tydligt att den heterosexuellt gångbara kvinnopositionen har en specifik relation till sex. Denna kvinna är inte, anar vi, en person som har sex först och låter disken vänta. Snarare är hon någon med städat beteende och ordning och reda i skolväskan – en kvinna att gifta bort sonen med. På denna väg knyts ordnandet och den städade uppenbarelsen samman med en viss typ av respektabel heterosexualitet, traderad och inte minst kontrollerad i kvinnoled.

Respektabilitet är mycket riktigt, som bland andra Beverley Skeggs har beskrivit (1997), en central beståndsdel i det borgerliga kvinnoideal som växer fram under 1800-talet. Genom att bete sig på rätt sätt kunde den som innehade rätt sorts klassmässiga position erhålla status som respektabel (heterosexuell) kvinna. I Kristinas resonemang ser vi också hur hennes stökighet i omgivningens ögon tycks signalera en annan form av sexualitet än den respektabla. Genom att låta disken vänta framstår hon som lustdriven, livsbejakande och spontan, något som blir avundsvärt i vissas ögon men samtidigt riskerar att förpassa henne till kvinnlighetens periferi. Än mer hårdraget: genom att visa sig »ostädat« sexuellt, upplever hon sig mindre attraktiv på den heteronormativa begärsmarknaden.

Mamman, dottern och snusket

Detta är en möjlig tolkning av Kristinas berättelse, en tolkning som i mångt och mycket följer hennes egen förståelse av sin upp-

växt. Idag, får vi känslan, är Kristina delvis en annan, en person som lättare ser begränsande mönster och därför också kan hålla en kritisk distans. Hon är äldre, tiden är en annan, kvinnors situation har förändrats – och så även synen på den kvinna som inte med hull och hår investerar i att skapa ett välstädat hem.

En annan möjlighet är att dröja vid den ambivalens Kristina fortfarande uttrycker när hon beskriver kvinnoidealet hon växt upp med. Trots att hon under samtalets gång hejdar sig och konstaterar att hon tycker att kvinnor huvudsakligen är starka snarare än väna och milda, har hon svårt att helt värja sig mot det kvinnoideal hon förpassar till en tydligt lokaliserad dåtid.

Ett sätt att komma åt dessa normers seglivade strukturer är, som jag tidigare föreslagit, att förstå dem i termer av temporalitet. På liknande sätt som jag resonerade kring Ingrid och Iris berättelser, vill jag därför fördjupa mig i Kristinas kast mellan då- och nutid, samtida kroppar och gårdagens. Så, tänker jag mig, synliggörs hur en traderad kvinnlighet tar form genom städandets praktik och både väver samman och skapar åtskillnad mellan kvinnokroppar över tid.

KRISTINA: Mamma gjorde ju inget annat än att städa, det var hela hennes existens. Hon städade ju jämt, hon var pedant. Mitt enda minne från mamma är liksom att hon städade. Jag har tänkt på att det kanske är genetiskt hur man är, att det ligger ganska nära ens personlighet. Att det där är någonting ganska grundläggande. Mamma berättar fortfarande om stunder där jag bara satt och drömde mig bort, eller inte prioriterade städning. Det har inte varit en viktig grej, att ha ordning omkring mig liksom. Det har alltid varit så att jag har sprungit runt och letat efter saker. Och inte tyckt att det där med att ha det fint omkring sig har varit så viktigt.

FANNY: Är det en sorg du känner, att hon tittar på dig med någon form av ... inte helt kärleksfullt.

KRISTINA: Ja, det är det nog. Så är det absolut. Att det är tråkigt också att inte kunna ... Nu när hon är så pass gammal är det väldigt, väldigt tråkigt för jag kan inte heller hjälpa henne, eftersom jag gör allt på ett annat sätt. Så var ju pappa också så, väldigt smutsig. Och föll för en kvinna som luktade svett, för det tyckte han var himla sexigt.

FANNY: Föll han för en annan kvinna?

KRISTINA: Ja, just det. Hon var så här, hon bejakade sin ... Och han levde ut alla sina ... Han lagade god mat, spenderade alla pengar och blev skuldsatt och det var verkligen en historia där han levde ut. Han kunde inte ta hand om pengar.

FANNY: Var han alltid sån, eller?

KRISTINA: Ja, mamma höll liksom i pengarna. Pappa kunde inte hålla i pengar. Och han var ganska excentrisk. Och sen när dom skilde sig så träffade han en lika excentrisk kvinna. Jag var tio år då. Och mamma var den som höll ihop allt. Hon trodde aldrig att hon skulle bli lämnad och så lämnar han. Han flyttade utomlands och bodde i olika gamla hus, väldigt, väldigt skitigt.

FANNY: Men tror du att hon associerar dig med honom, eller?

KRISTINA: Ja, otroligt mycket. Att jag har mycket av det där i mig. Mina systrar har blivit mycket bättre, dom har det här organiserandet. Dom gillar verkligen att ha ordning och reda. Sen kan dom tycka att det är lite roligt och häftigt, ungefär som att bara för att jag är bohemisk så har jag en annan förmåga att njuta av livet. Ibland säger dom »tänk om jag vore lite mer som Kristina, hur skulle jag se det då? Om jag bara skulle låta det vara, lite så där ...« (skratt) Ungefär som att saker och ting går lättare då. Men så är det inte alls! Det finns faktiskt en romantiserad bild av bohemen.

FANNY: Fast samtidigt beskriver du det som att det finns nåt mer livsbejakande i det där, att inte hålla på...

KRISTINA: Ja, att prioritera lust, ja. Jag drömmer ibland om att träffa nån som är lite mer sån, som bara bejakar lusten framför plikten hela tiden.

FANNY: Som din pappa gjorde?

KRISTINA: Ja, precis. (skratt) Men tänk vad hemskt det kanske skulle vara. Jättejobbigt att ha en sån.

FANNY: Har du identifierat dig med honom eller har du mer tagit avstånd?

KRISTINA: Jag växte inte upp med honom alls, men eftersom jag har vissa sidor som är väldigt lika honom så har det blivit förstärkt. Eftersom han var frånvarande så har också myten om hur pappa levde förstärkts. Mot slutet, när han dog, det såg ut som en knarkarkvart. Man kan nästan inte föreställa sig hur det såg ut. Han hade blivit lämnad av den där kvinnan han levde med, så han var ensam och övergiven. Hade skrivit huset på henne så han hade inga stolar. Hela historien var ganska hemsk och jag och min ex-man åkte dit för att hjälpa honom. Och det var så himla illa. Han drack en del och när vi kom in i rummet och det ligger så här mycket damm, det är piptobak överallt, det ligger dunkar med vin runtom hela sängen. Det var så skitigt. Och då gjorde vi en kupp. Pappa var inte hemma, så vi började dammsuga där, bara av kärlek till honom. Så kommer han hem och bara skriker åt mig att »det fanns en orsak till att jag skilde mig från din mamma och det var för att hon städade jämt«. Och han tyckte att det var jätteobehagligt att jag hade kommit in där och dammsugit. Då tog jag inte åt mig så mycket, jag tyckte att hela grejen var ganska ... vi städade över huvud taget väldigt mycket åt honom när vi kom ner där på slutet. Och när han dog, det var tragiskt, det var riktigt, riktigt...

FANNY: Oj. Och var nånstans befann sig din mamma i allt det här?

KRISTINA: Ja du... När pappa drog så blev ju vi hennes enda upp-gift, att ta hand om oss och att ta hand om hemmet. För henne är familjen, det är det man går in i, eller det som är prio ett. Och det tycker hon också att vi ska göra. Hon tycker att jag pratar alldeles för mycket om mitt jobb och borde vara mycket mera den där kvinnan som finns till för mina barn. Så hon skapar väldigt mycket skuld hos oss systrar. Hon träffade aldrig nån ny man och träffar väldigt, väldigt sällan egna vänner, bara oss. Och det är liksom ganska tungt att gå runt och bära på det, utan att man riktigt vet vad det är man bär på. Man tycker synd om henne. I vår relation är städningen en ganska avgörande grej. Men det är inte bara städningen, städningen som symbol för hur vi står ut med kaos. Alltså: vad blir jag i närheten av henne? Jo, jag skapar extremt mycket kaos, för jag gör saker på ett annorlunda sätt.

FANNY: Jag tänker på det där med att hon verkar associera er med pappans svek...

KRISTINA: Han var en sån kvinnokarl. Så det ligger väl också i allt det här, att inte stå för dom rätta värderingarna och göra bara det man känner för och ... gå på lusten. Är man ansvarslös om man bara går på lust? Så det är en jävla intressant soppa, kan man ju säga. Som handlar om städning.

FANNY: Ja, ordning och reda.

KRISTINA: Ja, ordning och reda och vad som är en ansvarstagan-de individ. När hon var barnvakt en gång hos oss satt hon och tittade på en sån där gammal stol som jag hade fått ärva av min farmor, min pappas mamma, och den var ganska så här ... lite håll i. Så kommer jag hem, och vi bodde i en fin gammal lägen-het, och hon säger så här: »Jag tycker att det här är ett lopphe-m«, säger hon. Får hon säga så, liksom? Ett lopphe-m!?! (skratt)

FANNY: (skratt)

KRISTINA: Vem som helst som kommer hem till mig säger att det är ett jättefint hem. Nähädå, det här ser loppigt ut.

FANNY: Var det stolen eller?

KRISTINA: Ja! (skratt) Den var loppig och mitt hem var loppigt. Och det där finns så klart i mig.

FANNY: Hur känns det då?

KRISTINA: Det känns jättejobbigt. Jättejobbigt. Jag kan till och med känna – det sa jag till syrran – jag tror inte att jag kommer att klara av ... Vi har ett projekt med en sommarstuga som är mammas, men som hon inte kommer kunna vara i. Och vi tänkte kanske ha kvar den mellan syskonen, det är ett himla fint ställe. Men i våras kom jag fram till att jag inte tror det kommer funka, för att jag känner mig så loppig i förhållande till Karin, min storasyster. Jag orkar inte, orkar inte ligga och skura golvet. Du skulle bara se hur det ser ut, en liten sommarstuga. Det är så fint, min ex-man sa att »gud, man måste i princip städa i två dygn, det är ingen idé att åka ut över en helg«. För det är verkligen så, spotless. Dom tycker att lägsta nivån är här och jag tycker att lägsta nivån är här. Då går det inte att samsas liksom. Dom har svårt att förstå mitt perspektiv, i vilket fall inte Karin som är den som bestämmer. Så vi köpte en egen stuga. Vi tänkte att det inte går, vi kan inte vara i stugan tillsammans.

Liksom i de tidigare berättelserna ser vi hur Kristinas städning handlar lika mycket om andra människor och tider, som om henne själv här och nu. I centrum för beskrivningen står mamman, med sin frustration, övergivenhet och återhållna ilska. Mamman, som ensam ansvarar för att fyra barn ska uppfostras till rekorderliga individer med koll på ordning och reda, sedlighet och ekonomi. Mamman, vars minutiösa kontroll och idoga

städande kanske i den bästa av världar kan tvätta bort det skamfyllda i att bli övergiven av en man som föredrar svettiga, röriga, sexuella kvinnor framför familj och barn.

Här finns även en utsvävande, svekfull, livsbejakande pappa, som lämnar hus och hem för ett liv i stök och förmodad njutning någon annanstans. Och här finns en liten flicka, vars växande kropp och svårighet att hålla ordning på sin gympapåse lätt tolkas som en förebådan om kommande katastrofer.

I förstone kan vi konstatera att vi har att göra med ett familjedrama, tillspetsat på sitt sätt, men förmodligen ingen ovanlighet. I detta drama fungerar städning som en (synnerligen förkroppsligad) metafor för normalitet och kontinuitet, men också för den smått fantasilösa grå vardagen, där rätt ska vara rätt och var sak har sin plats. Oreda och slarv får följaktligen symbolisera brott och kaos och en potentiellt hotande avgrund. Slarvet och smutsen blir också, som vi ser, en hotande sexuell lättja.

Genom sin oförmåga att hålla ordning på sina saker blir Kristina positionerad som annorlunda än mamman och resten av syskonskaran. Hon beskrivs som loppig, lustdriven och omöjlig att forma – och därigenom också som okvinnlig. Hennes kropp blir helt enkelt ett med pappans påstått sexuellt omätliga.

När hon emellertid, inför pappans förestående död, söker upp honom i hans röriga, smutsiga hem och försöker hjälpa honom att städa undan en smula, blir hennes kropp ofelbart en annan: mammans ständigt städande kvinnokropp. Och istället för att vara tacksam över att dottern tagit sig hela vägen för att hjälpa honom att få ordning på sitt liv, skriker han åt henne att sluta – att hans äktenskap fallerat på grund av just detta: kvinnans ständiga städande. Sålunda ser vi hur städandets praktik,

genom en pågående rörelse av kroppar över tid, skapar ett intrikat mönster av såväl genus som sexualitet.

Städningens heteronormativa livslinje

Kristinas berättelse vittnar om hur en (påstådd) oförmåga att hålla ordning på sina saker placerar henne i kvinnlighetens periferi. Genom att associeras med en slarvig, sexuellt utlevande pappa blir hon i det närmaste att betrakta som en genusmässig anomali: rörig, lustdriven, karriärinriktad och sexuell. Denna position får henne, som vi ser, att känna sig inte bara misslyckad, utan också som en krånglig familjemedlem. Hon väljer till och med att köpa en egen sommarstuga hellre än att dela med mamman och syskonen. På så sätt blir hennes oreda något som liksom driver henne bort från familjen, släkten och sammanhanget. Hon blir ett brott i kontinuiteten, i den heteronormativa livslinjen om vi så vill.

Om jag tidigare använt mig av forskare som Sara Ahmed, Elisabeth Freeman och Fanny Söderbäck för att resonera kring hur normer reproduceras genom kroppar över tid, vill jag här fördjupa mig ytterligare i hur dessa är kopplade till en normativ heterosexualitet, något vi kan kalla en heteronormativ livslinje. Med inspiration i Judith/Jack Halberstam (2005) skulle den heteronormativa livslinjen kunna beskrivas som ett antal hållplatser som individen förväntas passera på sin väg i livet för att framstå som normal och begriplig, lycklig och lyckad (jfr Krekula et al 2005, Ambjörnsson och Jönsson 2010). I vårt samhälle kan det handla om att, som kvinna, skaffa en partner av motsatt kön i mitten av tjugooårsåldern, gifta sig vid trettio, därefter föda (förslagsvis två) barn, administrera livspusslet av arbete och omvårdnad tills barnen flyttar hemifrån och sedan längta efter

barnbarnen (jfr Ambjörnsson och Bromseth 2010). Som läsaren säkert noterar är denna förväntade livslinje tydligt sammanvävd med den ideala heterosexuella kärnfamiljen. Att skapa en familj och sätta barn till världen anses som en av höjdpunkterna, något som i sin tur skapar mening och riktning åt det liv som levs, huvudsakligen för att livet får en »framtid« genom barnet.

I Kristinas berättelse anar vi emellertid att det krävs mer än familj och barn för att den heteronormativa livslinjen ska uppfattas som fullbordad. För att reproducera ordningen på rätt sätt behövs också en form av städad framtoning, en förmåga att som kvinna prioritera rätt saker i livet: barnen, hemmet, ordningen och dammtussarna bakom elementen. Att helt enkelt hålla smutsen och förfallet stången. Kanske är det i denna dager vi ska förstå det faktum att Kristina, i intervjun om sina städvanor, framför allt beskriver sig som motsatsen till en svärmorsdröm. Hennes oförmåga att städa enligt gängse standard får henne inte enbart att känna sig som en stökig och lustdriven person, utan också som en mindre attraktiv svärdotter – en kvinna som omöjligen kan föra släktet vidare med varm och omsorgsfull hand. På så sätt förutsätter den heteronormativa livslinjen ett visst mått av ordning och reda, liksom ett omsorgsfullt städande bär ett möjligt löfte om ett lyckat familjeprojekt.

Måste homosexuella städa?

Flera av de kvinnor jag intervjuat beskriver liknande rörelser som den Kristina ger uttryck för: hur en oförmåga eller ovilja att städa på »rätt sätt« för dem bort från den normativa kvinnlighetens kärna och således även bort från en heteronormativ livslinje. Så resonerar exempelvis Ditte, som är drygt trettio år och lever med en kvinna och två barn. När

Ditte försöker ringa in sin mammas uppenbara problem med sin dotters sätt att leva sker det både i termer av smuts och avvikande sexualitet.

DITTE: Lesbisk bohemisk. Så tror jag det kan sammanfattas. Fast mest handlar det ju om oron. Hon har alltid oroat sig så. För min kropp och min rygg och min framtid och allting. Oroat sig så för jävligt. Jag har varit väldigt annorlunda än hon, kastat mig ut, prövat nya saker. Så det är klart att hon som inte vet annat blir orolig. Men i stort sett har hon en väldig respekt för mitt liv. Hon förstår att vi måste leva i en smutsig stuga på sommaren, att vi prioriterar det. Men när jag kritiserar hennes liv, då kommer det. Och då tycker hon att vi lever osäkert med barnen i förhållande till elektriciteten, att det är smutsigt. Det blir liksom aldrig rent i den stugan. Den är gammal. Så hon tycker vi lever helt förkastligt lesbiskt bohemiskt. (skratt)

FANNY: Så det lesbiska är också smutsigt?

DITTE: Tydligen! Eller mer att vi lever friare kanske. Och jag som uppfattar att vi lever så ordningsamt och har såna rutiner. Och ibland kan hon nästan inte vara hos oss, hon har ju astma. Så ibland går det inte. Hon hostar och mår dåligt. Och det är väl en blandning av oro – och damm, då! Och så det lesbiska på nåt sätt.

FANNY: Och hur reagerar du på det?

DITTE: Jätteirriterad. Jätteirriterad.

FANNY: Kan du prata med henne om det?

DITTE: Nu dom sista åren har vi bara låtit det vara. Jag försöker ge henne förståelse. Men det är nåt väldigt krävande i det. Så jag städar alltid extra när hon kommer.

I Dittes beskrivning formuleras mammans potentiella missnöje med sin dotters sätt att leva i termer av oro. Det är Dittes

hälsa hon oroar sig för – och att barnen ska behöva växa upp i ett ostädat hem med lösa elkablar och dammråttor i hörnen. Den bristfälliga städningen knyts till ett okonventionellt leverne: lesbiskt bohemi i kontrast till en respektabel heteronormativ livslinje. Dotterns livsval äventyrar inte bara hennes heder och rykte utan även barnens säkerhet. Brottet mot den heteronormativa livslinjen formuleras, och uppfattas, således som ett potentiellt brott mot framtida släkten.

Ett sista exempel på hur städning vävs samman med sexualitet, temporalitet och en heteronormativ livslinje hämtar jag från Ingela, en lesbisk kvinna i dryga femtioårsåldern.

FANNY: Hur såg städningen ut under din uppväxt?

INGELA: Det var en stor fråga. Jag tror att jag är homosexuell på grund av förhållningssättet till städning i familjen.

FANNY: Hur då?

INGELA: Jag växte upp med 30-talistföräldrar där arbetsfördelningen var solklar. Det var en brytningstid, så min mamma hatade alla hushållssysslor. Hatade verkligen.

FANNY: Hon var hemmafru, eller?

INGELA: Nej, hon var ju inte det, hon jobbade som sjuksköterska. Hon jobbade halvtid och hade två barn som dessutom kom med nåt års mellanrum bara. Men det var verkligen ... Hon klagade högljutt och mycket och hela tiden. I olika typer av ramsor, så här: »städa, städa, städa, plocka, plocka, plocka, damma, damma, damma, fy fan. Skaffa aldrig barn. Gift dig inte. Då får du hålla på så här och städa, städa, städa, damma, damma, damma, plocka, plocka, plocka.«

FANNY: Var det så?

INGELA: Ja. (skratt)

FANNY: Sa hon det även när ni var där och hörde?

INGELA: Ja, oh ja. Och pappa, han drack grogg och tittade på tipsextra. Det var på den nivån.

FANNY: Under tiden som hon ...

INGELA: Under tiden som hon gick där och klagade och dängde i saker och gärna drog dammsugaren framför fötterna på en i nåt slags ganska stort martyrskap, tror jag man kan säga. Om man då som barn fick välja vem man skulle identifiera sig med så ville man inte vara den som plocka, plocka, plocka, om du förstår. Stå och damma, damma, damma. Hon kunde komma hem från jobbet och se sig omkring och säga: »det är så skitigt, så det är så skitigt, så jag vet inte hur skitigt det är!« Ja, henne ville man inte vara, för det var inte roligt att hålla på sådär. Så jag vägrade att göra allt hushållsarbete, utan gjorde sånt i trädgården i stället. Det blev min bror som fick dammsuga och hjälpa mamma hemma. För honom var det inte så laddat, han var ju inte sån. Han skulle inte bli *hon* ändå.

FANNY: Och hur blev det då? Hur har du det med ordningen och städningen?

INGELA: Äh! Jag känner mig ofta väldigt konventionell och borgerlig. Jag borde vara mer bohemisk, jag har ju ett sånt yrke där man liksom ska vara lite så. Men jag vill att det ska vara ljus och fräscht.

FANNY: Som din mamma helt enkelt.

INGELA: Som min mamma. Usch! Men jag går inte runt och gör såna ramsor.

FANNY: Men du är arg när du städar?

INGELA: Ja, jag är på dåligt humör när jag städar. Självklart har det med det att göra.

FANNY: Du är helt enkelt rätt lik din mamma kan man säga.

INGELA: På den punkten, ja.

FANNY: Det du ville undvika som barn.

INGELA: Ja, tänk.

FANNY: Du blev homosexuell, men du kom inte undan städningen.

INGELA: Även homosexuella måste städa.

Genom Ingelas berättelse får vi syn på städning som en central aspekt av hur genus formas. Hennes något drastiska formulering, att hon blev homosexuell på grund av familjens förhållningssätt till städning, kan förstås mot bakgrund av förväntningarna på henne som flicka: att hålla sig inomhus och hjälpa sin mamma med hushållsarbetet. Men det kan också förstås som en konsekvens av mammans missnöje med sin livssituation som kvinna och mor i en heterosexuell kärnfamilj. Genom sina ilska ramsor och uttryckliga frustration formulerar mamman en uppmaning till sin dotter: »Skaffa aldrig barn. Gift dig inte. Då får du hålla på så här och städa, städa, städa, damma, damma, damma, plocka, plocka, plocka.»

Liksom i Dittes berättelse blir homosexualiteten här att förstå som ett brott mot den heteronormativa livslinjen – men ett möjligt välkommet sådant. Att undvika att reproducera ett heteronormativt familjescenario möjliggör ett undvikande av den martyrlika kvinnoposition mamman befinner sig i. Samtidigt är omsorgen om tingen, torkandet och dammandet, inget som Ingela kommer undan. Som hon krasst konstaterar måste även homosexuella städa.

Varför skurar kvinnor fortfarande toaletten?

Detta kapitel har kretsat kring hur det kommer sig att städning som syssla tycks ha ett så fast grepp om kvinnor. Varför skurar kvinnor fortfarande toaletten? Jag har närmast mig denna fråga

genom att fokusera på städning som en symboltyngd och synnerligen kroppslig praktik, där de möjliga svaren kan hämtas ur känslan av att dra en dammtrasa över skåpluckorna, njutningen i doften av ett nyskurat trägolv eller nödvändigheten i att för trettonde gången på en vecka torka bort klibbiga matrester under bordet. Genom att ta fasta på de kroppsliga erfarenheterna kan vi nämligen, som Söderbäck (2012) föreslår, hitta till andra sätt att förstå temporalitet. Snarare än en linjär sträcka från då till nutid synliggörs det levande lager av tid som tillvaron utgör – hur kroppar går i och ur varandra, över och mellan tider. Genom att undersöka hur städning som kroppslig praktik traderas i kvinnoled får vi således en större förståelse för sysslans existentiella grepp om kvinnor.

Kanske är det också något med just städningens kroppsliga praktik som alldeles särskilt aktualiserar andra tidsuppfattningar. Att städa innebär att hela tiden upprepa samma rörelser och sysslor, dag efter dag, vecka efter vecka, år efter år. Vi avlägsnar damm, torkar ytor rena från smuts och återställer saker till dess rätta platser. Nästa vecka gör vi detsamma, liksom veckan därpå. Inget läggs på hög och byggs upp, snarare betyder städningen i bästa fall en sorts återgång till status quo. Städningens temporalitet är således, per definition, cyklisk, repetitiv och reproduktiv till sin form, snarare än linjär och produktiv.

När Söderbäck pläderar för att ett erkännande av kroppsliga erfarenheter pekar mot en annan syn på temporalitet, vill jag därför tillägga att detta kanske synliggörs extra tydligt i städningen. Genom berättelserna om städning får vi, vill jag påstå, en mer nyanserad förståelse för kontinuitet och förändring – och kanske således också för varför sysslan är så envetet genuskodad. För, som jag visat, är sällan den nyskurade spisen, dammet bakom böckerna i bokhyllan och det nedskitade

fönsterglasen enbart en fråga om sysslor som måste göras här och nu. Snarare kan de betyda alltifrån brutna livslinjer och skambelagd sexualitet till kvinno-solidaritet och klasskänsla. Framför allt har jag pekat på hur de reaktioner som städningen väcker måste förstås som ett kroppsligt, känslomässigt förhållningssätt till en uppgift så laddad med kulturell mening att den knappt går att uppfatta i egen rätt.